

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/3-SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

I.O.Raxmonova	
Ingliz tilidagi "Food"/"Oziq-ovqat" konseptining milliy xususiyatlari.....	1101
Sh.G.Akbarova	
A comparative analysis of the original and the translations of the essay "The stranger" (L'etranger) by Alber Camus.....	1107
Sh.G.Akbarova	
Alber Kamyu asarlari tarjimasiga mazmun va mohiyat ta'siri	1111
Sh.G.Akbarova	
О некоторых тайнах Французских артиклей	1115
D.A.Ganieva, G.S.Mirzayeva	
Realialarning madaniy konnotativ xususiyatlari.....	1118
G.S.Mirzayeva	
Lingvokulturemalar tarjimasida translitratsiya usuli.....	1122
N.K.Abbasova	
Formation of foreign-language communicative competences in language learners using english proverbs and sayings.....	1125
A.A.Qayumov, A.B.Kosimova	
Jahon adabiyotida drabllarning o'rganilishi	1130
D.I.Mirzayeva	
O'xshatish uslubiy kategoriyasining semantik-stilistik xususiyatlari.....	1134
D.A.G'aniyeva, S.Yaxyoyeva	
Abbreviatsiya so'z yasashning samarador usuli sifatida	1137
Sh.B.Dushatova	
Unveiling implicit meaning: exploring the subtext of euphemisms	1140
Sh.B.Dushatova, X.J.Xoliqova	
The psychology of euphemisms: why do we use them?	1144
Z.M.Xalilova	
Kognitiv tilshunoslik zamonaviy tilshunoslikning yangi yo'nalishi sifatida	1148
A.S.Toshmatov	
Beyond grammar: building confidence and clarity in student writing (higher education)	1153
N.X.Qurbonov	
The positive effects of video games in teaching english to beginner-level learners	1160
D.E.Normatova	
Sharq ilk uyg'onish davri va uning ilmiy-falsafiy mohiyati.....	1166
D.R.Axmadaliyeva	
Talabalarning ingliz tilida nutqiy kompetensiyasini o'yin texnologiyalari asosida rivojlantirish metodikasi.....	1171
N.Sh.Abdullayeva	
Talabalarning xorijiy tilda kasbiy muloqotini o'rgatish jarayonida dli texnologiyalarining integratsiyasi.....	1177
S.A.Aliyeva	
Geortonimlar bilan bog'liq perifrazalar tadqiqi.....	1182
S.A.Aliyeva	
Turli tizimli tillarda geortonimik indikatorlarning leksik-semantik xususiyatlari	1185
M.A.Axundjanova	
A cooperative small group methodology in teaching english for esp students	1189
R.M.Shukurov, F.B.Abduraximova	
Turli tizimli tillarda so'z yasashining umumiy va farqli jihatlari	1193
F.B.Abduraximova	
O'zbek tilida mubolag'a va uning darajalanishi	1203
Sh.F.Latipov	
Unveiling the significance of linguistic lacuna in foreign language teaching.....	1208
L.T.Galimullina	
Semantic peculiarities of english phraseological synonyms with the component of precious stones and metals	1210

UO'K: 811.112.2'373+513.015.7

REALIYALARNING MADANIY KONNOTATIV XUSUSIYATLARI

КУЛЬТУРНЫЕ КОННОТАТИВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕАЛИЙ

CULTURAL CONNOTATIVE CHARACTERISTICS OF REALIAS

Ganieva Dildora Azizovna¹ ¹Associate Professor of Fergana State UniversityMirzayeva Gulbaxor Soxibovna² ²Farg'ona davlat universiteti, Ingliz tili amaliy kursi kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Zamonaviy integrativ madaniyatlararo muloqotda tarjima eng muhim vosita hisoblanadi. Tarjima ikki til o'tasidagi ma'lumotlarni shuningdek madaniyatlar munosabatlarni mustahkamlovchi rishtadir. Bu jarayonda til va madaniyat munosabatlari, shuningdek, unda aks etadigan milliy-madaniy birliklarning keng ko'lami realiyalar, ularning shakllanish jarayonlari va qo'llanilish sohalari, til sathida namoyon bo'lishi, nutqda va yozuvda voqelanishi kabi masalalar ancha keng o'rganilgan. Tadqiqotning maqsadi ingliz badiiy asarlaridagi realiyalarning milliy-madaniy, leksik-semantik, stilistik xususiyatlarini aniqlash, ularning o'zbek tiliga tarjimada berilish masalalarini yoritishdan iborat.

Аннотация

Перевод является важнейшим инструментом современной интегративной межкультурной коммуникации. Перевод — это связь, которая укрепляет отношения между двумя языками, а также культурами. В этом процессе решаются такие вопросы, как взаимоотношения языка и культуры, а также широкий круг отраженных в них национально-культурных единиц, процессы их формирования и области применения, их проявление на уровне языка, проявление в речи и письменности, были тщательно изучены. Цель исследования — определить национально-культурные, лексико-семантические, стилистические характеристики реалий в английских произведениях искусства, а также осветить вопросы их перевода на узбекский язык.

Abstract

Translation is the most important tool of modern integrative intercultural communication. Translation is a connection that strengthens the relationship between two languages as well as cultures. In this process, issues such as the relationship between language and culture, as well as a wide range of national-cultural units reflected in them, the processes of their formation and areas of application, their manifestation at the level of language, manifestation in speech and writing, have been carefully studied. The purpose of the study is to determine the national-cultural, lexical-semantic, stylistic characteristics of realias in English literary context, as well as to highlight issues of their translation into the Uzbek language.

Kalit so'zlar: lingvokulturologiya, realiya, madaniy birlik, badiiy matn, tarjima, milliy-madaniy xususiyat**Ключевые слова:** лингвокультурология, реалия, культурное единство, художественный текст, перевод, национально-культурные особенности.**Key words:** linguoculturology, realia, cultural unity, literary text, translation, national and cultural characteristics

KIRISH

Realiyalar muqobilsiz leksikaga kiruvchi madaniy jihatdan tagishli bo'lgan jamiyatdagi o'ziga xoslikni ifodalovchi lingvokulturemalar sirasiga kiruvchi birlikdir. Biz realiyalarni boshqa jihatdan o'rganamiz, bu so'z birliklari albatta boshqa tillarda aynan o'ziga mos so'z bilan ifodalanib, unga ekvivalent sifatida ishlatiladi, lekin ko'chma holatda u bizning milliy hamda madaniy jihatdan o'zimizni shu so'zlar bilan bog'liq holda anglashimizni bildiradi. Ayniqsa, ekspressiv madaniy atamalarning mazmuni va lingvomadaniyatning mantiqiy xususiyatlarini tahlil qilishda denotativ ma'nodan tashqari madaniy qarashlarni aks ettiruvchi konnotatsiyalar ifodalanishini ko'rishimiz mumkin. Shuningdek, ushbu so'zlar bizni turmush tarzimiz, odatlarimiz va bizni o'rab turgan tevarak atrofimizdagi o'simliklar va jonli tabiat bilan bog'liq ekanligini ko'rishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Realialar haqida ular muayyan xalqning hayoti, turmushi, madaniyati, ijtimoiy-tarixiy hayoti uchun xarakterli bo'lgan predmetlar, hodisalar va obyektlarni nomlovchi, boshqa xalqlar uchun unchalik tanish bo'lmagan yoki begona bo'lgan, ularning tillarida aniq muqobili bo'lmagan, milliy koloritni ifodalovchi so'zlar yoki so'z birikmalari; muqobilsiz leksika turlaridan biri" degan ta'riflar berib o'tilgan.[1.44] Realialar atamasi eng ko'p ishlatiladigan atamalardan biri hisoblanib, umumiy ma'noda, "so'zning nominativ ma'nosi uchun asos bo'lib xizmat qiladigan moddiy madaniyat obyekti" sifatida ta'riflanadi.[2.18] Realialarni eslatish yoki ulardan foydalanish orqali yaratilgan etnosentrik tartibning madaniy foni nutqning ajralmas elementi hisoblanadi. Xalq an'analariining barqaror unsurlari bo'lgan takrorlanuvchi realialar ma'lum bir asarning timsoliga aylanadi, chunki ularsiz asarning chuqur mazmuni va semantik asoslarini anglab bo'lmaydi. Ko'p hollarda biz tilning ijtimoiy tomoniga ko'proq ahamiyat beramiz. Hayotdan olingan urf-odat va an'analari, kundalik hayot va uning obyektlari ingliz tilida ham denotativ hamda konnotativ xususiyatlari misollar asosida yoritilgan bo'lib, ularning paydo bo'lishi mamlakatning geografik joylashuvi bilan izohlanadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tabiiyki, Buyuk Britaniya orol davlatining ko'pchiligini, uning tarixiy onomik rivojlanishining xususiyatlari bilan bevosita bog'liq: dengiz navigatsiyasi, kuchli flot, kemasozlik, baliq ovlash, tillararo leksikologiya va boshqa omillar ingliz tili tizimida o'z aksini topgan va xususan, badiiy matnlarda ham tabiiy ravishda qo'llanadi. Zero ijtimoiy tomon o'sha tilda so'zlashuvchi xalqning hayot tarzi bilan uzviy bog'liq holda uni aks ettiradi. Shuningdek, ingliz tilida mavjud o'ziga xoslik ham ularni boshqa makonda joylashganligi, tevarak atrof, iqlim va bir qancha shu xodisalariga o'xshash holatlar mavjud ekanligi bilan bog'liqdir.

Wooden-head- bu lingvokulturema madaniy jihatdan insonlarni o'rab turgan tevarak atrof bilan ifodalanishini ko'rishimiz mumkin. Bu realialar tevarak atrofda mavjud bo'lgan o'simliklar bilan konnotativ assotsiya hosil qiladi. Yog'och yoki taxta bilamizki Angliyadagi juda ham katta o'rmonlarda yoki daraxtzorlarda mavjud bo'ladi shunga ko'ra inglizlar "Yog'och bosh" - bu o'jar, zerikarli yoki tushunish yoki munosabat bildirishda sekin deb hisoblangan kishini tasvirlash uchun ishlatiladigan leksema. Bu lingvokulturema ko'pincha odamning aql-zakovati yo'qligini yoki yangi g'oyalar yoki ma'lumotlarga chidamliligini anglatadi. Bu odatda kimningdir xatti-harakati yoki fikrlash uslubini tanqid qilish uchun engil kamsituvchi so'z sifatida ishlatiladi. Bu lingvokulturema o'zbek tiliga tarjima qilinganda alabatta madaniy jihatdan ekvivalent sifatida "qovoq bosh" yoki "qovoq kalla" lingvokulturemalarni qo'llashimiz mumkin.

Asarda: "Moby-Dick" by Herman Melville: *Captain Ahab, the obsessed protagonist of the novel, could be seen as a character with wooden-headed tendencies. His relentless pursuit of revenge against the white whale leads him to ignore reason, endanger his crew, and become consumed by his obsession.*"[3.65] Asar tarjimasida asarning g'ayrioddiy qahramoni kapitan Axabni qovoq bosh xususiyatga ega qahramon sifatida ko'rish mumkin edi. Uning oq kitdan o'ch olishga bo'lgan tinimsiz intilishi uni aql-idrokka e'tibor bermaslikka, ekipajini xavf ostiga qo'yishga olib keladi."

Backwoodsman- inhabitant of backwoods, uncouth person; peer who rarely or never attends the House of Lords. "Backwoodsman" - mazkur realialar madaniy ma'nolarni o'zida mujassam etgan atama bo'lib, odatda o'rmonlar yoki cho'l bilan ajralib turadigan chekka, qishloq joylarida yashovchi yoki ular bilan bog'langan odamga ishora qiladi. Bu lingvokulturema ko'pincha tabiat bilan mustahkam aloqaga ega bo'lgan, o'zini o'zi ta'minlash qobiliyatiga ega va oddiyroq turmush tarzini qabul qiladigan shaxslarni tasvirlash uchun ishlatiladi. Madaniy jihatdan, orqa o'rmonchi tushunchasi ko'plab mamlakatlarning tarixi va folklorida chuqur ildiz otgan, ayniqsa Shimoliy Amerika, Skandinaviya va Sharqiy Evropaning ba'zi qismlari kabi cho'l kengliklari bo'lgan mintaqalarda. Orqa o'rmonchi ko'pincha sahroda, jumladan, ov qilish, baliq ovlash, tuzoqqa tushish va boshpana qurish uchun ko'nikma va bilimga ega bo'lgan odam sifatida tasvirlangan. (quyuq o'rmonda yashovchi aholi, noaniq odam; bu realialarning konnotativ jihatdan ayni paytda siyosiy kuchga ega bo'lgan lekin Lordlar palatasida kamdan-kam qatnashadigan yoki hech qachon qatnashmaydigan insonga nisbatan qo'llanadi. (kinoyali)

Lad - a boy, youth; a young man, young fellow. Applied familiarly (occ. Ironically) to a man of any age. - *Lads, be silent!* exclaimed Mr Yorke. [5.23] (bola, yoshlik; yosh yigit, Har qanday

yoshdagi odamga tanish insonga nisbatan qo'llaniladi. Shuningdek bu lingvokulturema ingliz tilida so'zlashuvchi Angliya va Amerika qo'shma shtatlarida turlicha qabul qilinadi. Amerikaning janubida, ayniqsa Texas yoki janub kabi shtatlarda "lad" atamasi janubiy an'anaviy qadriyatlar, xushmuomalalik, odob-axloq qoidalariga hurmat ko'rsatishi yuzasidan ishlatiladi. U ko'pincha rasmiy yoki hurmatli tarzda ishlatiladi. "Lad" janubiy jentlmenlik tushunchasi bilan bog'liq bo'lishi mumkin, bu ritsarlik, xushmuomalalik va sharaf tuyg'usi kabi fazilatlarini ifodalaydi. Bu ma'lum bir etuklik, mas'uliyat va an'anaviy qadriyatlarga sodiqlikni anglatishi mumkin.

Buddy – informal (especially) of a mancompanion; partner, (norasmiy (xususan, hamkasb; sherik ko'pincha erkaklarga nisbatan qo'llaniladi). Mark Tvenning "The Adventures of Huckleberry Finn" asarida *"Explain, what boy?" "I mean this boy. Did you see him, buddy?"* holatida ishlatilgan: Xak Finn va Jim o'rtasidagi "buddy" dan foydalanish ularning munosabatlarining kelishuvidan haqiqiy do'stlikka aylanishini ko'rsatadi. Shuningdek, bu so'zni ishlatish insonlar o'rtasidagi yaqin munosabatlarni ko'rsatadi. [6.78]

Sidekick – a partner; a close friend or comrade, pal; a buddy. A term used mostly by males (sharik; yaqin do'st yoki o'rtoq, oshnam; do'stim. Ko'pincha erkaklar tomonidan ishlatiladigan atama). "Sidekick" bu ko'p hollarda atash xususiyatiga ega bo'lgan lingvokulturema hisoblanib, bosh qahramonga yordam beradigan yoki qo'llab-quvvatlovchi yaqin hamroh yoki sherigini tasvirlash uchun ishlatiladigan atama, ko'pincha qahramonlik yoki sarguzasht badiiy matn kontekstida ishlatiladi. To'g'ri tarjimada "yonbosh" degan ma'noni anglatib, konnotativ jihatdan yonida turuvchi do'stga nisbatan qo'llaniladi. Garri Potterni qo'llab-quvvatlovchi Ron Uizli yoki Germiona Grenjer birinchi navbatda Garrining yaqin do'stlari va ittifoqchilari bo'lib xizmat qiladi. Ular uning sarguzashtlarida unga hamroh bo'lishadi, hissiy qo'llab-quvvatlashadi va hikoya davomida unga turli yo'llar bilan yordam berishadi.

Lass – also lassie – especially scot english, north english a girl or young woman, a girl friend – compare Lad (Lass - shuningdek, lassie - ayniqsa, shotlandcha inglizcha, shimoliy inglizlariga xos qiz yoki yosh ayol, qiz bola do'st) Shotlandiya ingliz tilida va ba'zi shimoliy ingliz dialektlarida "lass" atamasi qiz yoki yosh ayolga nisbatan qo'llaniladi. Bu so'zlashuv tilidagi atama bo'lib, "qiz" yoki "yosh xonim" so'zlariga o'xshash ma'no beradi hamda lingvokulturologik jihatdan aynan Shotlandiya madaniyatiga oidligi madaniy jihatdan ifodalanadi. "Lassie" so'zi "lass" so'zining o'zgarishi bo'lib, u ham keng tarqalgan. Robert Berns she'riyatida "lass" atamasi haqiqatan ham tez-tez qo'llaniladi. Mashhur Shotlandiya shoiri Berns ko'pincha bu atamani yosh ayollarga murojaat qilish yoki mehr va tanishlik tuyg'usini bildirish uchun ishlatgan:

"A Red, Red Rose":

"O my Luve's like a red, red rose,

That's newly sprung in June:

O my Luve's like the melodie,

That's sweetly play'd in tune.

As fair art thou, my bonie lass,

So deep in luve am I;

And I will luve thee still, my dear,

Till a' the seas gang dry." [8.46]

Chap – informal, especially British English. A man or boy; a word now sounding rather old – fashioned or upper – class. (norasmiy, ayniqsa inglizlarga oid. Erkak yoki bola; hozir ancha eski yoki yuqori sinfga nisbatan ishlatiladi.) Norasmiy ingliz tilida "chap" atamasi erkak yoki bolaga nisbatan qo'llaniladi. Bu ko'proq og'zaki nutqqa xos bo'lib, uni ishlatishda an'anaviylik yoki eski moda tuyg'usini uyg'otishi mumkin. U hali ham zamonaviy suhbatlarda qo'llanilsa-da, u biroz eskirgan yoki jamiyatdagi ijtimoiy madaniy jihatdan yuqori sinf nutqi bilan bog'liq. Masalan, ingliz klassik adabiyotida, masalan, P.G. Wodehouse yoki Evelyn Waugh, "chap" atamasiga ko'p hollarda Angliya madaniyatiga ko'ra, xususan, yuqori sinfga mansub yoki an'anaviy Britaniya qadriyatlariga ega bo'lgan shaxslarga nisbatan qo'llanganligini ko'rishimiz mumkin. U ma'lum bir atmosferani yaratish yoki ma'lum belgilarning nutq klishe'lari va madaniy muhitini aks ettirishda faol qo'llaniladi.

XULOSA

TILSHUNOSLIK

Hulosa qilib aytadigan bo'lsak, so'z shaklidagi realiyalarning asosiy qismini atamalar, predmet nomlari, shuningdek tabiat nomlari bilan uyg'un holda qo'llaniladi. Badiiy matnda qo'llanilgan konnotativ asosida realiyalarni esa asosan voqea va hodisalar tasviri kontekstda milliy-madaniy lingvokulturrema sifatida namoyon bo'lishi hisoblanadi. Shuningdek, realiyalarning milliy-madaniy xususiyatlarini yoritishda va tarjima qilishda lingvistik va ekstralingvistik omillarni hisobga olish zarur. Realialarning madaniy konnotativ ma'nolarining ifodalanishi va kuchaytirilishi milliy-madaniy xususiyatlarning qiyoslanishi bilan uzviy bog'liq tarzda kechadi. Har bir ifodalanayotgan realianing tarjima matnlarida pragmatik muvofiqlikni saqlashi va ularning o'zga xalqlar uchun tushunarli bo'lishi, ya'ni pragmatik xususiyatlarni aks ettirishi tarjima qoidasi darajasidagi shartlardan ekanligi e'tirof etilgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Худойберганава Д. Лингвокультурология терминларининг қисқача ижодли луғати. 2015 й. 44 бет
2. Академик: Словарь лингвистических терминов. Режим доступа: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lingvistic/1319/> (дата обращения: 20.05.24).
3. Melville, H. (1851). *Moby-Dick*. Harper & Brothers.
4. Oxford Dictionary. Tashkent. 2005. 734 pages. (272 page)
5. Brontë, C. (1849). *Shirley*. Smith, Elder & Co.
6. Twain, M. (1884). *The Adventures of Huckleberry Finn*. New York, NY: Charles L. Webster and Company
7. Burns, R. (1794). In *The Complete Poems and Songs of Robert Burns* (pp. 45-46). Penguin Books.
8. Mirzayeva, G. S. (2023). Linguoculturemes As A Key That Reveals The Literary Text. According To Jane Austen's Novel "Pride And Prejudice". *International Journal of Formal Education*, 2(11), 6-10.
9. Mirzayeva, G. S. (2023). Cultural-Bounding Words In Translation. *Excellencia: International Multi-disciplinary Journal of Education* (2994-9521), 1(5), 29-31.